

KHẢI ĐỊNH HOÀNG ĐẾ THƯ

Thư bày tỏ lòng căm ghét cách mạng Phan Châu Trinh gửi vua Khải Định

(bản dịch)

Viết Nam quốc dân Phan Châu Trinh gửi thư cho đức vua Khải Định

Tôi sinh gặp lúc: trong thời nước nhà nghiêng ngả, ngoài thời các nước đua tranh tiến bộ. Tôi là người yêu bình dân chân nghĩa, ghét chuyên chế quân quyền, đau đớn vì quan lại tham lam, thời cuộc xót vì dân sinh khổ nạn, vì vậy nên tôi sẵn lòng liều mình ra gánh vác việc đời, trông mong có cuộc đời ấm no hạnh phúc cho dân chúng!

Năm 1907, tôi đã gửi thư cho các quan chức Bộ Hộ, hết sức kêu ca, trình bày tình cảnh khổ sở của dân Việt Nam, sau xin thay đổi theo chính thể các nước văn minh trong thời bấy giờ. Nhưng việc tôi đã đề xuất trong lúc bấy giờ là sẵn lòng chấp nhận thi hành: như lập trường dạy tiếng Tây và chế Quốc ngữ, bày ra học trường, học nông trường giành lợi quyền lợi cho người mình, và thay đổi cách ăn mặc theo cách Âu Tây, v.v... Nhưng việc đó tôi làm trình bày một người thiên học, rõ ràng như ban ngày, vì vậy thời có tôi là gì không? Thế mà triều đình nước ta, trên đời dè dặt, cố khố khố giữ lấy thói chuyên chế cũ để hại dân ngu, cố chấp lấy riêng cho mình; ghét việc thay đổi như kẻ thù, coi nhân dân như rác rưởi, tìm cách bắt bớ, phá phách đả đả, làm cho lòng dân ai ai cũng oán giận, nhưng mà giữ lấy thói như người không thông minh thông minh thì trong nước. Sự chấp nhận sưu thuế không công bình, xảy ra khắp cả 12 tỉnh Trung Kỳ trong năm 1908, thời dân và thân sĩ bắt giữ và bắt tù, kẻ hại ngàn người, đau lòng thối mủ biết bao nhiêu. Gặp dịp như thế, một người như tôi, có thể nào mà không chịu bỏ mạng: phao cho việc này, bước vào cõi kia, trình bày thời gian hình, sau lại đầy Côn Lôn.

Khốn nạn thay! Nước ta bắt nước Pháp bắt học đời ngày đó đã gặp ba bốn mươi năm rồi, nhưng sự học bắt và vẫn không thay đổi, cách văn minh chế độ bắt học, mà cái nước chuyên chế giữ lấy vẫn còn giữ gìn như thế. Vì vậy thời cái văn minh của nước bắt học không có ích gì cho nước bắt học, mà nước bắt học cũng không như gì được sự khai hóa của nước bắt học, là quá! Sự đó trong đời nay cũng ít thay đổi.

Nếu tôi không như đức vua cái lòng công bình của người Tây thời tôi còn đâu đời này nay. Tôi mà còn sống đời này, cũng là như cái văn minh thế của người Tây vì vậy (như có hội Ligue des Droits de l'homme).

Năm 1910, thầy bói đi tìm cớ a nhà cách mạng Phan Châu Trinh qua Tây đi xem xét cái hóc thuổng văn minh Âu Châu. Đã 12 năm, tôi ăn nằm trên cái đất dân chày, hóc cái không khí tởm do, nhầy vầy mà tôi hiểu được cái chánh đáng trong thày giáo, phần nghĩa vua cớ a quốc dân, và cũng biết chắc được cái mục đích cớ a nầy của nhà nên thay đổi như thế nào. Dân ta bây giờ phải đánh thây nhau đày, phải đi lòng vòng hiếp súc mà chày ng cớ vớ i lũ vua đố quan nhây, phải phá nó cho tan, đố nó cho đố; phải phải phải phải n gnu n, cớ t tởn rở, làm cho tiệt hân sớ c ma quố chuyên chây, nó đã ám nh chúng ta mấy ngàn năm nay, nầy không làm như thế thì không bao giờ trông thấy ánh sáng mặt trời mặt trăng nầy!

Đó là cái chây ý và cái mục đích cớ a tôi vầy.

Vầy mà nay tôi nghe Bầy hầy tở khi lên ngôi tở giáo, có làm đố u gì ích lợi cho dân không? Không, chây nghe có nhây ng đố u kiêu căng, dâm đố c, trái luân lý; nghây ch phép tở c; quy n vua muon cho tôn sùng, thây ng phây t mặt cà công chính; hút cái máu mớ cớ a dân nghèo, trau cái xác thây t cho sung sớ ng, ngớ c văn minh cớ a thây giáo, ngăn đố ng tởn bớ cớ a quố c dân; nầy t xớ u tính hầy, chây a chan đố y nhây, không sao mà nói cho xiết đố c.

Theo luật hiên pháp các nầy của văn minh trong đố i bây giờ, vua nào trái phép, dân có quy n cớ luật mà bớ t tở i. Tuy ngày nay dân quy n nầy của Nam còn bớ đề nén, hiên pháp còn chây a thành lập, song cớ theo lập công bình chung trong đố i nay, Bầy hầy không sao mà gọi tôi vớ i chúng tôi đố c.

Nay tôi trích ra bầy vớ c quan hầy thây nhây tởn dân, đố n nầy của chúng tôi, bầy vớ c đó là bầy tở i cớ a bầy hầy, tôi sẽ xét đoán bớ t buố c nhây sau nầy, khi bầy hầy đố c thây này, thì Bầy Hầy phải tở xớ lầy.

I. Mặt là tở i tôn quân quy n

Sau khi Bầy hầy lên ngôi, thây ng ra nhây ng Chi u, Đố ép dân phải tôn quân quy n, là lập gì vầy? Bầy hầy thây ng nói, nầy của ta xớ a nay vớ n sùng Nho giáo. Nho giáo còn ai lập n hầy ông Khây ng, ông Mớ nh? Xớ a vua Đố nh Công hầy đố c Khây ng Tở rở ng: “Có câu gì vua nói ra làm nầy của thây nh vớ ng đố c không?”. Đố c Khây ng Tở rở ng: “Có, làm vua khó lập m, mà làm tôi cũng không đố”. Lập hầy rở ng: “Vầy thì có câu gì vua nói ra, mà làm mặt nầy của không?”. Đố c Khây ng Tở rở ng: “Có, ta không vui chi sẽ làm vui, ta chây vui sao cho nhây ng lập i ta nói ra không ai dám cãi lập i”. Thây Mớ nh Tở nói rở ng: “Trong nầy của dân là quý nhây t, đố t cát và vớ t sớ n là thây nhây, còn vua là khinh”. Lập i nói rở ng: “Có lập cho đố c lòng ngớ i cùng dân, mặt đáng làm ngôi thiên tở”. Còn biết bao

nhiều là nói khác nhau, cũng toàn mặt ý này. Bạn hãy xem nói trong 5 Kinh và 4 Truy vấn, xem có câu nào là tôn quân quy thuận không? Bạn vì nghĩ nói nào mà ngôi mình ở trên muôn người, thì lòng khiêm nhường phải xem mình như kẻ dưới của muôn người, này là cái tinh thần của Nho giáo vậy; nếu người nào hãnh hãnh tự đắc, cậy quy thuận thì mà ép dân, rồi nói: “chúng bay phải tôn ta, phải sùng ta, thì người này chúng khác chỉ tìm được người tốt vậy.

Xưa vua Kiệt nói: “Ta làm vua trong nước này, như mặt trời soi trên trái đất, mặt trời mặt ta mặt mặt”. Dân thì nói: “Mặt trời kia sao mặt không mặt? Chúng ta sống lòng chết với mặt, làm cho mặt mặt.”

Vua Trụ nói: “Mình ta sinh ra trời, chế chế người dân”. Dân thì nói: “Trời là dân, trời xem là dân ta xem, trời nghe là dân ta nghe.”

Rút cục nói của vua Kiệt thì đầy ra nói Nam Sào, vua Trụ thì đều treo cổ Thái Bạch.

Này là những người của các ông Vua tôn quân quy thuận đó. Vậy số đó đức Khổng Tử nói: “Vua Thang đầy ông Kiệt, vua Võ giết ông Trụ là hợp theo lẽ trời, mà thuận theo lòng người”, Thuyết Mạnh Tử nói: “Nghe giết mặt người tàn bạo, tên là Trụ chế chế người phải giết vua.”

Đấy mặt thì cớ là Nho giáo đấy, sách vở còn số số đấy, đều ghi nói tay đức Khổng, thuyết Mạnh cớ, có phải thì bày đặt ra tôi tớ dốt tôi, mà phải người ta đâu.

Những Chử, Đồ tôn quân quy thuận của Bụt, có khác gì cái chí này thì với Nho giáo hay không? Xưa nay có vua nào nghe chửi với quỳ cớ giáo mà còn đức làm vua lâu dài đâu.

Còn theo các học thuyết mà nói, sao gọi là nước? Là giúp dân nói mà thành nước; sao gọi là triều đình? Là những người đức cậy quy thuận cho, phải thuận theo ý muốn của dân mà làm những việc lợi dân ích nước.

Ông vua hay ông Giám quốc, chế qua là người thay mặt cho mặt nước, cũng như mặt người

quyền lý thay mặt cho mặt Công ty mà thôi.

Ai chịu trách nhiệm này, hay họ ông để cái quy định lại, thì phải làm cho hết các bên phần mình đời với dân, đời với nước; nếu không thì thì cũng bỏ phần, bỏ tất cả những người này.

Này, tự do, bình đẳng, là nghĩa như thế mà các nước văn minh thì nay phải đặt ra quan niệm các Tổng trưởng (tức là Tổng thống) để thay quyền vua hay Giám đốc để chịu lại với dân là thế.

Nếu có ông vua, hay ông Giám đốc nào chỉm của dân làm riêng của mình, thì dân buốc thì cũng chẳng khác gì thì ăn trộm ăn cắp; nếu cứ quy định mệnh hành họ dân làm tội mình, thì buốc tội cũng như đểa bên nghề ch.

Cái lý này để ông thì nó sáng rõ như ban ngày, ai ai cũng rõ. Phàm nghề dân các nước văn minh, để coi lý này như nước, lúa, gạo, thì lý này như trời đất thì linh; dân nào thu nhận lý này thì đểc thì như vớ vẩn phú công, dân nào trái lý này thì phải sa sút hèn hạ.

Xưa vua nước Pháp là Louis XIV nói rằng: “Nước là ta”. Dân Pháp cho là lý này nói đời nghề vô đạo; đến nay người Pháp làm sách chép đến câu đó cũng còn chừa người lòng giận. Cái ý đó có khác gì với nghĩa Nho giáo đâu.

Đức Khổng Tử nói rằng: “Ông vua nào muốn cái sự ghét của dân, thì tai hại thì có ngày đến mình”. Lý này nói rằng: “Mình rồi nó có vua, chẳng bằng nghề nghề nước văn minh nó không có là hèn”. Ông Mạnh Tử nói: “Nước là nước của dân, chẳng phải của vua”.

Nay Bồ hèn sinh để trong nước Nho giáo, và làm vua trong thì bây giờ là thế kỷ 20, mà nước ta lý để ông để quy định nước dân như Pháp Bồ hèn, Bồ hèn lý dám tôn mình như thế thánh, nghề ngang trên đời dân. Vậy thì chẳng nghề nghề dân Việt Nam không thể dung đểc Bồ hèn, mà dân nước Pháp lý càng khi để Bồ hèn nữa.

Nay chúng ta thì ghé mặt xem qua tình thế Âu Á, Nhật Bản là nước để ông văn, để ông giận với

những ta. 40 năm trước khi đã lập ra hiến pháp, cho dân được bầu cử nghị viên; việc chính trị trong nước theo công ý của dân, chứ vua không được chuyên chế; vì thế nên nước mình được công nhận, nay đã đứng đầu trong Á Đông, thế mà họ vẫn hiềm quýn vua còn lớn quá. Vua Minh Trị là vua có danh tiếng công đức của Nhật Bản, mà cuối năm hiềm u Minh Trị, ông ta còn bỏ cái hiềm thích khách, lại năm mới rồi đây, quan Tể tướng Nhật Bản bỏ ghế trong ga xe lửa cũng vì chuyện này.

Nước Tàu là nước mệnh văn minh nước ta, trong năm 1911 họ cũng đã đưa vua đi đày nên nước dân chủ.

Còn như Âu Châu, quýn vua còn ai lớn hơn Hoàng đế nước Nga, thế nữa thì Hoàng đế nước Đức, và Hoàng đế nước Anh (trong nguyên bản là Úc, có lẽ nhầm)? Trong chiến tranh và vua Nga là Nicolas II và cả nhà bỏ ghế mất cách rất thối bại; vua Đức Guillaume II phải trốn qua Hà Lan mới khỏi chết; vua Anh Charles I, hai lần trốn vào đức mới thoát khỏi ngôi vua, dân nước Anh họ cũng ghét bỏ và đưa đi nhốt tù; rút cục lại bỏ đày chết ngoài mặt hòn củ lao.

Nhưng ông vua tôi đã kể trên đó, đứng đầu là những người anh kiêu, và trí họ cũng biết được mọi việc trên thế giới, tuy họ vẫn vì dân có một hai chuyên trị chuyên, song cũng có lẽ vì họ làm ích cho nước họ. Nhưng ông vua nào làm nên, thì nước được giàu mạnh, ông nào có bị thua đi nữa, cũng không đến nỗi mất nước. Thế mà các nước này nó đứng vì các vua chúng nó mất cách rất nghiêm khắc, ghét họ như là các thú dữ bầy u thú, gặm nhấm con rận dờ rất đê; việc như không cần thối, thì chúng nó bỏ bít không thối; làm việc lớn mà họ ng, thì sẽ chết chóc theo ngay. Xem đó thì biết cái trí thối của những dân đứng bây giờ mang là thế nào!

Còn nước Nam ta, từ xưa đến nay, vẫn là một nước chuyên chế, trăm việc chính trị vào một tay vua; công việc Triều đình cũng không do dân nói được (luật ta cũng không cho họ trò và dân gì thì cho vua nói chính trị). Đã 70, 80 năm nay, trên vua thì hèn, dưới thì nô nh; pháp luật thì nghiêm ngặt, dân mất cả tự do (từ thì Gia Long đem luật Thanh vào triều dân Việt Nam, là một số lớn, vì luật đó là luật người Mãn Châu lập ra để trị Trung Quốc, trong luật này lớn phép không công bình; xem như khi luật này bắt đầu thi hành trong nước ta, ông Nguyễn Văn Thành là một người khai quốc công thần, chỉ vì con ông ta dốt một bài thơ chữ, vì vậy mà các quan nể sợ, đem thù dốt ra, giết cả nhà ông này! Thế thì bỏ luật này để đi tìm luật nào!). Từ đó nước ta, dân với vua cách nhau xa quá; các quan chỉ dựa vào làm chi thì làm, dân không cần kêu ca. Từ triều Minh Mạng về sau, giết người lên luôn; đến đời Tự Đức, Tây qua là một nước, ông bà nhà Nguyễn, trong 200 năm mang gươm nếm nước Nam, công đức lớn biết là bao nhiêu mà con cháu làm vua chỉ chưa đầy 50 năm, đã bỏ họ a một nước, là bỏ đi đó, thế mà thay! Việc họ hành thì họ bỏ, nên họ trò dốt nát, chỉ biết thi đứng làm quan để ăn cướp của dân, chỉ nghĩ biết nước nhà là gì.

Vậy cho nên đến nay nước nhà mất ngày mất sa sút, càng ngày càng tàn mạt, chúng còn đứng vào bên nào cả; nếu không bên nước Pháp lấy, thì cũng không biết nước ta trôi nổi vào tay ai!

Cả sự đã qua đó mà chúng ta, chúng vua thì ai? Dù có anh thầy kỳ nếm miếng gì thì nào, cũng không cãi gì được.

Vậy nước ta bây giờ sau, còn nên tôn quân quyền nữa không? Không, chúng ta nên tôn vua không nên tôn, mà ngôi vua cũng nên cất đi kia. Vậy mà vua đến nay cũng còn, thì ông ôi! Cái trí khôn dân ta luống, thua kém chúng ta thiên hạ, đã đành nên thì ông hỡi, mà cái lòng trung hậu nhân nhĩa của nó cũng nên chuồng vậy!

Vậy thì đáng lẽ vua phải hết lòng lo lắng làm việc gì ích cho thì lòng chúng nó mất tí mảy phải. Nay Bệ hạ thì không: lúc chúng ta làm vua, chúng ta nghe có mất đi u gì là hay, mà sự xa thì đã chán chúng ta trời đất thiên hạ, chúng ta lo chúng ta ngay, chúng ta xuôi đi lên làm vua cho được; đến lúc làm vua được rồi, chúng ta làm việc cho nhân dân oán thán mà thôi. Vậy mà nay còn đưa họ quy phục quy phục kia, bắt chúng ta dân còn phải tôn mình nữa kia!

Chiều theo luật xưa nay, dân Âu Á chúng nó bắt thì các vua của chúng, mà sự Bệ hạ, thì mất cái gì, hay mất cái đầu, hai cái đó Bệ hạ không thể tránh được.

II. Hai là thì thì ông phải không công bình

Thì ông phạt là cái phép của Trời ở đời. Mọi người của dân, kẻ chúng ta của nước, đều quan trọng đó cả. Đức Khải Định nói: “Hình phạt không như phép, thì dân không có chỗ thò tay chân”. Mọi người nói rằng: “Ngồi trên không theo luật, ngồi dưới không giữ phép luật, cái nước như thế, thì thì nào cũng phải mất”. Đấy xưa thì ông ngồi ở trên Trời, là ra ngoài cả nước cùng thì ông, phải ngồi ở dưới, là ra ngoài cả nước cùng phải; nếu hai sự đó mà mất cả công bình, thì dân chúng gì phải có vua có quan?

Tôi nghe đích rằng: Bên tên X là bên chúng ta bên ông vua Bệ hạ khi trời, khi Bệ hạ làm vua rồi,

thầy ng thầy i đũa c thẳng ch c Thầy ng ch đũa h u h bên mình, thầy ng thầy i làm cho Tri ph, Tri huy n, quan T nh hay quan Kinh v.v...L i nghe có anh quan Th lang n, v anh ta có oán riêng v i B h lúc còn ch a là vua, khi B h lên ngôi r i, nh n s r i ro nho nh, anh ta b cách ch c đũa i v ngay. L i m t Th ng th hay rao bán nh ng cái t riêng c a B h ra ngoài, nhân d p đó m t ch d a, B h tìm c bu c t i n ng, x 8 năm tù, án đã làm r i, sau nghe anh này rút ra 5 v n đũa ng b c, l i đũa c l i, giáng ch a đũa i v.

V y thầy i s th ng ph t, B h c theo ý riêng c a mình, ch ng c n gì phép n c, làm cho thêm s gian d i lo l t ra. Vua nh th, thầy i vua làm gì?

L i nghe B h nuôi m t t i lính kín h n 40 ng i, đ mai chi u đi do thám ch n h ng thôn, n i thành th, xem có ai gièm chê mình không? N u có, thầy i B h ho c là tìm cách bu c t i ngay, ho c là dùng cách bí m t làm h i mà không cho ng i ta bi t. Nh ng quân đó r t là quân côn đ, c y th g n vua, làm đ i u phi pháp, khi n cho l ng dân ai ai cũng s hãi, khóa m m b t mi ng, ra đũa ng g p nhau ch l y m t trông nhau mà thôi, thi t là làm cho nhân dân kh s th m thê.

X a vua L nhà Châu là ng i l m nét x u, s dân ch trích, m i đ t ra m t cái phép đ kh i s chê gièm, cũng làm nh B h v y. Ông Thi u Công can r ng: “B t mi ng dân khó h n là b t mi ng sông”, vua L không nghe, sau qu b dân gi t. Sao B h không l y g ng đó mà soi?

III. Ba là chu ng s qu l y

Cái qu l y ch ng qua là đ ch s tôn kính đó mà thôi, ngoài ra ch ng có nghĩa lý gì c. M t ng i ng i đ s đ trên, bao nhiêu ng i d i ph i áo m ão đ p đ u xu ng đ t, ch ng nh ng là làm m t cái ph m giá c a loài ng i, mà l i làm cho ng i trên sinh lòng kiêu căng, ng i d i m t lòng liêm s, thi t là m t cái l phép r t là m i r. (L l y đ i x a, m t ng i l y th i ph i l y tr l i, l đó hãy còn bên Nh t B n, nh ng vì phi n quá, nay cũng b).

Các n c vẫn minh đ i bây gi đ u b cái l y c, ch còn m t hai x M ng, Mán còn gi l i mà thôi, th mà n c ta đ n nay v n còn gi thói đó, th c là m t s x u h cho dân ta bi t bao nhiêu.

Năm 1906, quan Toàn quyền Beau ra lệnh bói bói, khấn nấn thay cho các quan lớn Việt Nam không biết xu hướng, cách bói dân gian cái thói cũ. Đến lúc quan toàn quyền Sarraut đi cớ mồi mồi lớn nấn; nay Nam kê và Bức kê đã bói cớ ròi, mà Bức kê cũng cớ khố khố theo cái thói mồi ròi đó, chớ ngớ ngớ không bói, lồi còn làm cho phô trương thêm ra, Bức kê làm hình nhố thêm cái lồi y nhố thêm ăn uống mồi t mồi gì ngon sớ ngớ lồi m. Mồi khi trong Triều có lồi chớ u lồi thối Bức kê cho phép ngớ lồi nào chớ p nh đố bán cho khố p cớ nớ c, nhố ngớ nhố y đã truy n khố p cớ thố giồi.

Khi Bức kê qua Tây, các quan tiển đố n ga xe lồi a Đà Nẵng, Bức kê cũng bói làm lồi lồi y; đố n khi tàu tòi Marseille cũng thố.

Lồi lồi y không phồi là lồi văn minh, vua cũng không phồi là trồi, quan và dân không phồi là đầy tớ mồi t, ga xe lồi a và bển tàu không phồi chớ n Triều đình, mà sao Bức kê dám bói ngớ lồi ta vùi áo mồi trong chớ n lồi m than, xem loài ngớ lồi nhố loài trâu ngớ a, làm cho ngớ lồi ngoồi quố c trông vào, chớ ngớ nhố ngớ là chồ cớ lồi Bức kê, mà lồi mồi a mai khinh đố nòi giớ ngớ Việt Nam nấn. Nhố ngớ sớ đó, phàm nhố ngớ ngớ lồi có nhiồ u ít trí khôn, biố t đố c mồi t tí văn minh thối bấy giớ, chớ ngớ ai chớ u làm, mà Bức kê thối cớ vui vớ t đố c mà làm đố c, thố c lồi quá! Vớ y không phồi mồi t ngớ lồi ngu là gì?

Rồi đố Bức kê lồi cho phép ngớ lồi ta dùng thố ch cao nấn thành hình ngớ lồi, nhố lúc Bức kê chớ u chớ u lồi y trong lồi đố i triồ u, đố trong trố ng đố u xồ o Marseille, Bức kê tồ ng sớ đó là quan trố ng lồi m hay sao, mà Bức kê dám đem ra khoe trố c mồi t thố gian? Tồ ng làm thố nớ y: Bức kê thối cho nhố trên ngái thố p vàng chớ ngớ chút khiêm nhố ngớ nào cớ, còn các quan lớn nhố râu tóc bớ c phố, cúi đố u khoanh tay mồi t thối nhố m hi hí, khòm lồi ng đố ng cớ trố c Bức kê, làm nhố hình mồi t bớ y rái cá đố ng tồ cá, mồi t bớ y khố đố ng làm trò. Nhố ngớ ngớ lồi Âu có kiển thố c, ai nớ y cũng tồ c cớ lồi, vớ y có chán ngán không?

Vớ y thối Bức kê chớ ngớ biố t gì là xu hướng sao? Bức kê chớ ngớ quố n gì danh tiển ng cớ a Bức kê mồi c lòng, còn thố đố n nớ c Nam thối sao?

Trong Kinh truyện rớ ng: “Nhố ngớ ông vua mà tính ý trái vớ i thiên hố cớ, thố nào cũng bớ ngớ lồi làm hố i”. “Vua khinh dân nhố thố là con chó con ngớ a, thối thố nào dân cũng coi vua nhố ngớ lồi đi đố ng”, (nghĩa là không tình nghĩa gì vớ i vua). “Vua coi mớ ngớ dân nhố cái cớ cái rác, thối dân cũng coi vua lồi nhố ngớ lồi cớ u thù”.

V y th i B h ch ng qua là ng i qua đ ng, hay là ng i thù đ ch c a dân Vi t Nam đó mà thôi, mu n cho dân đ ng làm h i đ n mình sao đ c?

IV. B n là t i xa x vô đ o

Sau khi B h làm vua r i, th i đã đem lòng chán chê nh ng cung đi n cũ ông bà đ i tr c đ i i, li n làm ngay m t s cung đi n nguy nga ở làng An C u(1), mua nh ng đ s c a Tàu, m i i n vài ngàn b c, đem v đ p b ra, i a nh ng mi ng nào bông hoa đ p, đ g n nh ng hình con long, lân, qui, ph ng, cho th a lòng xa x c a B h . L i đem b c ti n thuê ng i Tây đúc ba, b n cái t ng đ ng c a mình, phí t n c m i cái trên đ i n t v n đ ng b c, đ ch ng trong nhà đ u x o. Báu gì, x o gì đ đó mà đ u! L i t cái khăn, cái mũ, cho chí cái áo, cái giày, B h đ u đính vàng ng c kim c ng, giá phí bi t là bao nhiêu! R t đ i l y vàng lu t giát ra làm cái ng đ bao kh p chân, xa phí đ i đ t, t x a đ n nay ch a có nghe ông vua nào làm nh th bao gi .

L i B h lúc qua Tây, xu ng tàu t Tourane cho đ n khi qua đ n Tây, lúc ở trên tàu, g p khách b hành nào th i nh ng r u sâm banh h ng nh t là đ i cho th c a, ch nói nh ng ti n cho “bu c boa” (pourboire) cũng đ n 20.000 quan, còn kim ti n kim, khánh th i đ ng cho ai n y, ch ng k sao h t đ c.

Ai còn i gì, khi B h ch a làm vua, trong túi ch ng có m t xu, v y th i ti n đó ở đâu mà t i? Ch ng ph i B h ăn c p ti n kho, ti n kín c a n c ta, th i ti n đâu?

(Tr lên là sao y b n đ ch th bút c a C Tây H còn gi đ c. Đ i đây là ông Lê m đ ch t p b n th bút Hán văn)

Than ôi! ở Trung k n c ta, nông dân th i nghèo kh đ n c c đi m, thiên tai t i t p, oan vong th ng th y, quan tham l i nhi u, đ t x u dân cùng, l i thêm trong lúc gi c giã, v t giá cao v t, tình tr ng l u ly đ n nay ch a c u v t, xâu thu n ng n , gánh vác không n i; nói đ n vi c m mang trí khôn, vi c nâng đ đ i s ng th i còn xa l c xa l , sánh v i Nam, B c k , bên khô bên t i cũng đã rõ r t r i. Th mà ngân sách còn kêu thi u h t, ép dân mua r u, thu c phi n đ làm giàu công qu , tr ng tr n nh th còn ph i làm, còn nói chi n a.

Ch ng nói đâu xa, nh ng năm 1916, 1917, 1918 là sau khi B h đã lên ngôi r i, dân các t nh

Tác Giả: Phan Châu Trinh
Thứ Tư: 29 Tháng 4 Năm 2009 23:26

Thanh Hóa, Nghệ An, Hà Tĩnh, Thừa Thiên, Quảng Nam, Quảng Ngãi bấy bấy to lớn lớn hân hân, nên phải chết đói, chết đói, trên báo chí kêu vang luôn, thậm chí kêu gọi còn gì hân hân a! Nhưng mà chúng ta đừng nghe Bệ hạ làm được một việc thì nói nào để cứu người sống sót, bởi thì một đống xu nào để giúp kẻ khốn cùng! Nhưng vậy thì Bệ hạ đã dốt tình nghĩa với quốc dân ta từ lâu rồi, mà nay lại dám ăn cướp của người làm của riêng, xa xỉ bậy bạ, vứt tiền vào chợ trống không. Chúng ta đừng nói, Bệ hạ còn một mũi nào, còn một cách nào mà tởn xợng là vua của dân ta?

Giờ sao nhé Bệ hạ lấy tiền làm cung điện đó mà lập một trường Đệ tử học tại Huế, lấy tiền mua mua đồ đạc đồ đạc đó mà mua đồ dùng cho nhà trường, lấy lấy tiền phung phí để nuôi học sinh ở học tại Pháp cũng được vài mớ người, thì hai cách dùng tiền là khác nhau biết là bao nhiêu!

Tôi nghe họ thay! Quê dân ta mỗi năm cùn cùn, để một hồi sa sút một, vậy kêu đói con khóc nhè, cũng một, thân rách rưới, bụng xẹp ve, cũng một, chỉ lo chửi nguyền chửi xuôi cho có tiền để nộp thuế cho nhà nước, mà cũng có lòng mong nhà nước làm được điều gì ích lợi chăng? Nhưng mà khi thu thì vậy vét tiền xong rồi, đến khi tiêu thì vãi tung như tro bụi như thổi như quạt dân ta thì gì mà phải chết đói, dâng của cải, máu mủ để cho một người vua mê tiêu phá một cách dốt nát như thế?

Trong khi Bệ hạ vung vãi bậy bạ đó, Bệ hạ há không nghe việc làm của vua Trung Hoa là ông Lê Nguyên Hồng sao? Ông lấy tiền kho nhà nước thì mua đất, thì mua ruộng đem tiền làm ruộng của mình hơn 3 triệu rưỡi quan tiền Pháp, trả lại cho quốc dân để đem làm việc thì, các báo Pháp khen ngợi không ngừng.

Ôi! Tàu là một nước đất đai rộng, sản vật nhiều, dân số đông hơn hết trên thế giới, lại là một nước giàu có, họ đói nghèo, không phải là cùng khổ, thậm chí mà đàng hoàng một vài triệu người thì một nước Trung Hoa một nước lớn, biết yêu nước, biết lo dân, còn không muốn lãnh sự việc hàng năm để cho quốc dân bớt gánh nặng thay; huống chi nay Bệ hạ là vua một nước bệ hạ, và thì là một quan Toàn quyền, danh hiệu có trong 12 chữ, công nghiệp không hơn gì một tên dân một, mà lại dám tự sánh mình như vua trời, việc làm như trộm cắp, ngoài làm bậy ra, còn thêm phí tiền làm cung điện, lại còn tiêu xài bậy bạ nữa, thì là nghĩa lý gì?

Bệ hạ viết thư cho Bộ Trưởng Thuộc địa có câu xợng là “cha mẹ dân”, thì họ là nước ta xa nay vẫn trường luân lý gia đình, mà có đâu thì cha mẹ tàn nhẫn bắt người như vậy? Đợi đi, phải nói là thế giới của dân thì đúng hơn. Đó là bọn tôi.

V. Năm là phước số c không đúng phép

Bà họ tởch ra mắt thầy là phước kiêu mà, thầy mở ra đờ ra Triều. Kiêu y là trên áo còm bào cũ, thêu vào cái cườ vai kiêu Âu, còn cở áo và tay áo thầy đờn vài ngón lòe lòe, Âu không ra Âu, Á không ra Á, thầy trên nón vua thầy thêu thêm nhợng hình nhợng phợng sáng ngợi. Nghe nói khi Đờ i tợng Jofre qua nhợc ta, Bà họ mở c đờ y mà đờn tiợp; bây giờ qua Pháp, khi đờn đờ u mở danh nhân tợ sĩ, cũng mở c đờ y. Cũng may là ngợi Pháp ít đờ ý đờn là chợ nhợc ta, nên không biợt đờ thôi, nhợu có ngợi hợi rõ, gợn hợi nhợng, Bà họ ăn mở c nhợ vợ y quợ có đờng vợ i là phợc nhà binh nhợc Nam không? Thầy chợng biợt trợ i thợ nào đờ c.

Thầy xem các nhợc trên thầy giợi, vợ i phợc thợ i nhợc nào cũng có qui đờnh, khi tiợp khách, khi duyợt binh, khi triều, khi hợi, là phợc có quan hợ đờn quợc thợ; phạm ngợi ra làm viợc công đờ u không đờ c vợ t khợi, nhợu không thợn trợng mở t chút, thợi đời ngoợi mang nhợ nhợc thợ t là, đời nhợ mang cái tợ trái phép. Nhợc ta trợc kia phép nhợ cũng rợ t chợ t chợ, thầy vua đờn dân đờ u có thợ chợ, chép là i hợi đờn, ban bợ làm là nhợ chung, nhợu ai sai vợ t thợ i hình phợ t theo ngay.

Nhợu nói nhợng cách mở c xợ a không hợp vợ i đời nay, phợi cợi cách cho hợp thợ i, thợi đờ không phợi viợc không nên làm. Xem nhợ Tàu vợi Nhợ t công phợc đờ u theo là i Âu Châu thợ i sao? Nhợng phợi đờ t làm thợ thợc nhợ t đờnh, trên đời mở t lòe t, thay đời theo mở i, là y là công bợ ra ai nhợ y đờ u phợi theo, nhợ vợ y thợ i sao là i không nên?

Nay Bà họ là i trái hợnh, thầy chợ t mở c, chợ lo làm sang mở t mình, ngợi trong nhợc xem vào không gì là chính đờnh, là i làm cho tai mở t ngợi ngoài là m là c, đã sai phép bang giao, là i làm nhợc quợc thợ, chiợu luợ t pháp nhợc nhà, phợi chợ u đờn hình. Đờ là năm tợ i.

VI. Sáu là du hợnh vô đờ

Sau khi Bà họ lên ngôi, thầy ra sợc khuợch trợng nghi trợng nhà vua, thợng thợng ra đờ chợ i rợng, nào là voi, nào là kiợu, nào là xe nào là ngợ a, nhợng ngợi theo hợ u, nhợu khi đờn hàng trăm, ít cũng ba bợn chợc, chiợu là i rong chợi thành thợ. Trang sợc là ngợ y, nghi thợc oai nghiêm, quân hợ u nghênh ngang, nhợc ta bợn mở i năm chợ a tợng có. Ngợi đờ đờng khợ viợc chợ y tránh, dân trong nhà chán sợ hợ u phiợnh, còn Bà họ thợi đờng đờng tợ đờ c, ý muợn tợ

cho người ta biết rằng Hoàng đế là sang.

Xét luật pháp các nước văn minh, không có quy định nào mà không có nghĩa vụ kèm theo. Nay Bệ hạ tôn quân quyền, tể ý làm oai làm phúc, chính trị bệ hạ không mấy may mắn tâm đức. Nhân dân đói rách chạng vạng chút hơi han, mà bệ hạ ngày ngày chảnh rông, kiêu căng bụng lung, thì còn trách kẻ bói tôi sao được? Bệ hạ thì cao quý lắm đó, còn quóc dân đau khổ thì sao?

Như vậy là chế độ quy định, mà không biết có nghĩa vụ, chỉ dựa theo luật, họ không làm hết nghĩa vụ thì phải chịu trách nhiệm là cái tội họ mắc cho dân, Bệ hạ phải chịu là thế phạm tội cho họ. Đó là sáu tội.

VII. Bói là việc Pháp du ám mưu

Bệ hạ qua Pháp chuyên này, người ta kẻ nào có lòng tâm đức quốc sự, phần nhiều phải suy nghĩ, trước thì nghĩ sau thì lo, khi đã biết rồi thì nghĩ nhau mà cười mỉa.

Một số người rởnng đế a Hoàng đế đi học, học đi đi u quân sĩ nước ta từ trên, và đi xem các thành phố phía Bắc nước Pháp bệ hạ tàn phá, thì những việc đó đều là việc của Bệ hạ, không phải việc công của quốc dân ta, rồi đó là việc không cần kíp gì cả.

Nếu muốn người rởnng đi du lịch nước Pháp, để khảo sát văn minh của họ rồi để cải cách chính trị trong nước, thì Bệ hạ không phải là tay làm việc ỳ đờ. Sao vậy? Vì nước Pháp là nước dân chủ, mà Bệ hạ là vua tôn quân quyền, lấy cán vương mà đút vào lồng tròn, chỉ có cái hơi làm cho họ cán mà thôi. Vậy chẳng Bệ hạ không am hiểu tiếng Pháp, mà mưu ông đi thì đem theo, như tên X tên Y đều là bệ hạ thì nước ta, trí thức họ còn thòp họ n con nít 10 tuổi của Pháp. Rồi trong khi Bệ hạ ở Ba Lê, chỉ có một lần đến trường đưa ngựa, cá để 200 quan, còn như những Viên Bác cả, học để trường, thì trường quán, công trường, và những nhóm họp bao nhiêu văn minh tinh tú của nước Pháp v.v... thì chỉ a trường bệ hạ chân vào, nói rằng đi khảo sát, thì khảo sát mà như vậy ư?

Nếu muốn người rởnng đi du lịch nước Thuộc địa Marseille, thì nước ta là ngày nay có cái xe ô tô, phi người Bệ hạ kẻ thì thì Nam kẻ là dân ở dưới quy định trên của pháp vậy (đều xe ô

này Trung kìa có nghề bói náo, so với 50 năm về trước của cải ít hơn (chút nào), còn 12 triệu
Trung kìa là cái xỏ dùi quyên chuyên chôn của Bệ hạ, thì sĩ phu lòng đen như mực, nông dân
xỏ ngậy nhồi củi, có gì là xỏ đâu! Chỉ duy dùi thối và quan lười của Bệ hạ, thì cái xỏ o qu
lầy, cái xỏ o dưa nhồi, cái xỏ o ăn hời lồi, cái xỏ o xỏ o thối dân để ăn cho béo cho mập, nh
tiếc thay! Cái loài quố sỏ y, thì thì Pháp đây, sáu bảy mươi năm về trước, họ đã nh
nổi c sâu, ném vào lã đố rừi, nay Bệ hạ đem loài y qua, thì không ai còn mà đ
u nã!

Như vậy trong cái màn hèn của chuyên du lịch này của Bệ hạ, công sự phải quy t
nào, cũng không khó gì mà không biết vậy.

Nghe Bệ hạ vài năm trước đây, đã cậy oai chuyên chôn, vét của dân, mua đ
xa xỏ hèn nh
của các nước Á Đông và nước mình, tóm thâu tất cả quý báu của các tri
u trước để l
chôn có h
n trăm hòm, ngày nay đem chôn theo, nh
ng
Pháp tên X tên Y về đ
ng, dâng l
cho đ
ng quân ch
n
Pháp, đ
nh
c
ng
c
ngôi vua cho cha con Bệ hạ và nh
h
làm h
u
v
n đ
m
ng đ
t
cái m
ng tôn quân quy
n, sau thành v
c
r
i
B
h
v
n
c
s
thi oai dâm
b
o, khóa h
t
mi
ng
l
i
i
qu
c
dân, r
i
s
ký đ
i
u
c
n
đ
đ
n
đ
p. Vì c
n
y
tuy
còn
trong vòng bí m
t, nh
ng
ng
i
ta đã đ
n
r
m
ngoài, không ph
i là không có c
n, theo
l
i
t
c
ng
c
a
Pháp “không có lã mà có khói” ai tin!

Tuy nhiên, nếu Bệ hạ mà dùng kẻ này, há chăng thối sách l
m sao? Bệ hạ muốn gi
v
ng
ngôi
quân ch
n, mà l
i
đ
i
c
u
kh
n
v
i
dân
c
a
m
t
n
c
dân
ch
n, Trinh này muốn biết muôn phần
không có m
t
ph
n
nào thành công đ
c.

Cái b
nh
c
a
B
h
là b
i
ngu
mu
i, ch
a
t
ng
đ
c
l
ch
s
cách
m
ng
n
c
Pháp
v
y. Nếu
m
t
mai
bi
t
đ
c
th
i
s
g
c
đ
u
chán
n
n, cu
n
gói
mà
v
s
m
v
y.

Cuối thế kỷ 18, cái oai chuyên chôn của quân ch
Âu châu đã lên đ
n
t
t
b
c, th
ng
ph
t
tùy ý, tr
m
t
c
qu
c
gia, xem nhân dân nh
nô
b
c, vãi tiền tài nh
đ
t
b
i, cung th
t
huy
hoàng, ch
i
b
i
xa
xỏ, ăn m
c
hoa
m
n, qu
l
y
tôn
nghiêm, th
t
không
ph
i
là
m
t
ông
vua
m
t
n
c
mang
h
danh
là
bán
t
ch
nh
B
h
có
th
t
ng
t
ng
đ
c. Th
mà
h
v
t
đ
c
c
th
i
ph
n
l
i, đó là l
t
t
nhiên. Bu
i
y
các
danh
sĩ
n
c
Pháp, nh
L
Thoa,
M
nh-Đ
c-T
-C
u, Phúc-L
c-Đ
c-Nh
n, v.v... kẻ
ti
p
nhau
n
i
lên
phát
huy
cái
nghĩa
nhân
quy
n, ch
ng
vài
m
i
năm
mà
cái
th
l
c
nh
h
ng
ra
kh
p
toàn
Âu. Dân
t
c
Pháp
là
tiên
ti
n
nh
t, hu
tay
kêu
l
n, ng
l
i
nh
vang, ngã
r
i
đ
ng
đ
y, càng
ti
n
càng
hăng, cho
nên
t
u
đ
c
khúc
kh
i
hoàn, mà cái đ
u
c
a
vua
L
-Đ
ch
th
16
c
a
n
c
Pháp
đã
bêu
cao
trên
đ
n
đ
u
đài
v
y. B
h
qua
thành
Ba-lê, trông
nh
ng
đ
ng
ph
r
ng
r
i, th
y
có
nh
ng
t
ng
đ
ng

Tác Giả: Phan Châu Trinh
Thứ Tư,, 29 Tháng 4 Năm 2009 23:26

ngụy nga, đó đ̣u là nḥng ṭ̣ng ḳ nịm nḥng ḅc thánh hịn hào kị ṭ đ̣̣ng tḥ i đã ̣ng ḥ ṭ do, c̣u ṿt ṃng dân ṿy. Pḥm trong tḥ gịi, quân cḥ nào vô đ̣o thì tḥ ṇy cḥng dung. Ḅ ḥ nên qua cḥ i công tṛ̣ng Công-c̣ (Concordre) và cung đ̣̣n Versailles (Ḷ ḍ ch đã ḅ ḅt Versailles và ḅ gịt Công-c̣) đ̣ đ̣u cái di tích màn cḥt nên quân cḥ vô đ̣o, nḥn đó ḥa may có ṭ ṭnh cḥng.

Ỵ tḥ i ̣y, chính tḥ ṇ̣c Pháp đ̣i làm dân cḥ, ḷp ra ngḥ vịn dân c̣, ḷp pháp, hành pháp, ṭ pháp, phân tách rõ ràng, mà ngḥ vịn ṇm ḥt cḥ quỵn c̣a ṇ̣c. Đ̣n nay, chính pḥ chuyên cḥ không còn đ̣u ṿt, nhân lọi trông nhịu ṇ̣c đ̣̣c ḥ̣ng nhịu ḥnh phúc, ṭ do là nḥ dân ṭc Pháp cḥy máu tṛ̣c mà đ̣̣c ṿy. Sao Ḅ ḥ không xin vào đ̣̣n Bourbon đ̣ nḥn tḥy cái khí ṭ̣ng bác ái, bình đ̣ng, ṭ do c̣a qục dân c̣ng hòa, so sánh ḷi ṿi cái chính tḥ chuyên cḥ đ̣n ṭi ngàn năm c̣a ṇ̣c ta, tḥ i tḥy rõ cái cḥ nghĩa dân quỵn tḥn thánh ḅt kḥ xâm pḥm, nó đ̣̣ng ḅng ḅng ḅt ḅtnḥ ṃt tṛi gịa tṛa, chị̉u tḥu c̣ ḅu tṛi, mà ṿ sau chính tḥ quân cḥ ṭt không có cḥ đ̣ng chân còn nói chi đ̣n vịc chuyên cḥ đã man ṇa.

Đ̣̣c nḥ ṿy cḥng pḥi ṣc ng̣̣i làm nên cḥng? Thì đó cũng là lụt thiên đ̣̣n không tḥ tránh đ̣̣c ṿy.

Ngày nay các dân ṭc trên toàn c̣u đ̣u x̣ng ṇ̣c Pháp là ṇ̣c ṭ dân quỵn, không đúng hay sao? Không đúng hay sao?

Đó, ṃt ṇ̣c danh ḍ nḥ tḥ, ṃt dân ṭc danh ḍ nḥ tḥ, xem ḷi ḥn trăm hòm đ̣ quý c̣a ḅ ḥ đáng giá bao nhiêu, ḷi dám đ̣m ḅch bích mà nhem tḥm, đ̣m hụnh kim mà làm đ̣n lòng, đ̣i ng̣̣c ḷi phong trịu tḥ gịi, trái ṿi công lý nhân đ̣o, làm đ̣ danh ḍ qục dân, đ̣ vì Ḅ ḥ gị cái ṿn ṃng c̣a ṇ̣n quân cḥ chuyên cḥ nó đã g̣n tàn nḥ gịt ṣ̣ng ban mai ṛi. Nói ṛng 20 trịu qục dân oán là chuỵn nḥ, còn ṃt mũi nào đ̣i ṿi ṿn qục trên tḥ gịi i ? Xem ṿy Ḅ ḥ đ̣i chuỵn này cḥc cḥn là tḥt ḅi, không còn ng̣ gì ṇa. Cḥ tịc thay bao nhiêu ṃ c̣a sáu, ḅy trịu qục dân ta, bao nhiêu cái kho tàng quý báu c̣a ṇ̣c nhà ta dành đ̣m ṃy trăm năm nay, cḥ vì ṣ ḷo lĩnh nḥ nhen mà Ḅ ḥ đ̣m ṿt đ̣i ṃt cái, làm chìm ḷm ḥt tḥy theo ng̣n sóng Tây đ̣̣ng! Đó là ḅy ṭi.

Tṛ lên ḅy đ̣̣u, ḅi có quan ḥ qục ḳ dân sinh, nên ḳ ra đ̣ bục ṭi. Ngoài ra còn nḥng đ̣̣u x̣u xa không tḥ ḳ xịt, ḅi không quan ḥ vịc ṇ̣c cho ḷm, học có dính đ̣̣n đ̣i ṭ cá nhân nên không ḳ đ̣̣n làm gì.

Ôi! Thầy gọi ngày nay dân trí tiến bộ mấy ngày ngàn đời, trước vài mấy năm nay, vua các nước lập hiến đã đem mấy chánh sách loan nhả cớ a quốc gia, hai tay dâng trước cho quốc dân, không dám hỏi đời, duy ngày đêm mong nước được cái hơ danh trên thân dân, khi mấy nước dòng đời xưa họ đời tôn miếu, thầy đã coi là cái phước loan tày trời rồi, nhưng đời nay quốc dân còn lấy làm khó chịu, còn lo trăm kẻ đời đời, đời đời đời đời cái chuyện nghĩa bình dân chân chính mấy họ đời.

Vậy thầy thì nay cái tàn quân chế trong thầy gọi cũng không xa mấy, không cần phải khôn ngoan lắm mấy biết vậy. Chẳng nói đâu xa, gần đây trong thầy Âu châu, mấy quốc dân giết họ đời đời đã có 38 vua, trong đó có 3 ông đời đời hoàng đời đời.

Như trước đã nói, chính thầy nước ta, thầy xưa là quân chế đời đời tài, chính thầy hay đời, quan lấy hiến ngu, quốc dân không đời đời hỏi đời. Nay thầy thì nước càng ngày càng suy vi, mấy cái tên Việt Nam trong mấy đời thầy gọi. Hãy xem các nước Á Đông, Tàu, Nhật không nói, còn Xiêm La là mấy nước xưa kia dân ta không thêm đời ngang hàng, thầy mà nay họ nghiêm nhiên đời trong vòng bình đời với với quốc. Là như Nam Bộ hai kẻ đời đời quy định kinh lý cớ a nước Pháp rằng buốc có đời đời rồi, nên có sinh sống đời. Còn 12 tỉnh Trung Kỳ thầy rên rĩ mãi đời đời chính thầy chuyên chế vô trách nhiệm, không biết đời đời vào đời đời nuối chút hỏi tàn! Đó là thầy cớ a ai? Thầy cớ a ai? Xem đó thầy chế quân chế hiến thầy phải trừ đời, mà xét đời ngu đời đời nguyên nhân sâu xa, thầy quân chế các thầy đã qua cũng không tránh khỏi búa rìu công luận cớ a quốc dân vậy.

Ôi! Xu thế bên ngoài đã như thế kia, mà tình thầy nước ta lại như thầy này, thầy cái ngôi Bộ họ đời đời nguy đời đời trước mấy đời, thầy có như đời đời Hiêu đời đời nhà Hán đã nói: “Mấy cớ a Trẫm chế đời đời mấy đời đời còn ngày nào đây!”. Vậy Bộ họ còn mê muội không biết, thầy ví mình với thầy thánh, đời đời thầy đời đời nhân núp bóng làm càn, công nhiên buông thói ăn lo ăn lót, ngó đời đời ta không nói không kể, dân nói không hay, lấy còn nghề chế thầy, trái nhân tâm, nhen lấy đời đời tro tàn chuyên chế, đời đời họ đời đời cái dân khí đã tôn thầy đời đời lâu ngày, quốc đời đời châu báu cớ a nước, quét sạch tài sản cớ a dân. Thầy hỏi: quốc thầy Việt Nam có phải là thầy s3n cớ a Bộ họ hay sao? 20 triệu quốc dân há phải là gia đình cớ a Bộ họ hay sao? Quan lấy nước ta mấy nát còn sạch chế a quá chế hay chẳng, mà còn phải có thêm Bộ họ trước thêm lòng gian tham nữa? Danh hiêu Việt Nam e còn chế a như nhuốc chẳng mà còn phải có Bộ họ ra dâng mùi hôi thúi, làm cho thiên họ chế đời đời khinh đời chế đời đời còn kể là loài người đời đời? Đời đời mấy cớ a quốc dân ta sạch chế a khô đời đời hay chẳng, mà còn phải có Bộ họ hoang phí vung vãi nữa? Than ôi! Nước ta thầy gì mà phải chế u cái nghiêm chế đời đời đời đời! Dân ta thầy gì mà phải đời đời thầy vua quốc đời đời! Nước không cùng quốc chúng trước khờ nó đời, đời đời phải cùng nó chế đời đời nay mai thôi!

Tôi viết thư này đây, viết đã cùn tay đã mỏi, giấy đã hết mà điếu tôi muốn nói hãy còn chừa hết, tôi phải khẳng khái bày ngàn lời mà không thôi đó, chúng phải công kích cá nhân Bệ hạ mà công kích hôn quân vậy; cũng không phải vì tôi kẻ của Trinh mà làm; thật là vì 20 triệu đồng bào mà xô ngã chuyên chế, nên hết do vậy. Thưa Mệnh nói rằng: “Đâu phải là a bần luân, bệ t đư c dĩ mà thôi”, tâm sự của tôi cũng là thế đó.

Nếu như Bệ hạ có đức thiên lương, chút biết hối hận, biết quân quy n không th c y đ c, dân oán không th khi đ c, thì phải sớm quay về, t thoái về tr c, đem chính quy n tr l i cho qu c dân ta, đ h tr c t p cùng dân t c Pháp, t m u l y l i ích c a h , nh v y th i qu c dân ta còn l l ng tình, không b c đ i, cái k B h không còn k nào h n.

Ví dụ chuyên chế này, thêm lòng táo bạo, không k gì hết, c kh kh c p ngôi chí tôn, c thi oai chuyên chế, làm đ t m ng m ch c a n c trong c n thù nguy, đánh đ m qu c dân trong k p kh lâu dài, nếu vậy thì Trinh này t t p i: trong cáo v i qu c dân, ngoài hi p cùng v i n c Pháp, vì 20 triệu đồng bào, cùng Bệ hạ tuyên chí n quy t lí t, nguy n cho cái đ u c a Trinh cùng v i quân quy n chuyên chế đã man c a B h đ ng th i r i xu ng đ t, quy t không n th y vài m i v n d m vu ng giang sang đ t n c, vài m i tri u cha m anh em, phải giao đ t vào tay hôn quân vậy!

B CHÚ

1)- Thư này viết m t b n b ng Hán văn gửi Bệ hạ, l i đ ch ra Pháp văn đăng trên báo Pháp và r i truy n đ n, đ r ng đ ng công lu n c a ng i Pháp.

2)- Gửi a tôi v i B h , đã đ n tuy t nh t thi t quan h , ch đ ng trên đ a v đ i đ i mà thôi, cho nên nói “g i” mà không nói “dâng”; còn dùng hai chữ “B h” đó là theo Hán văn, x ng h n v y cho t n, ch không phải là tôn kính đâu.

3)- Tôi là ng i p c tòng Nho giáo, nên không dùng th l chuyên chế đ t ra t T n Th Hoàng v sau (Th Hoàng đ t sách chôn h c trò, Kh ng giáo đã m t), l y là h g p ch tên húy của nhà vua phải tránh, cho nên đây tôi viết th ng không kiêng, là t ý ph n đ i (Nh t B n đã b lâu r i, ch có ta còn gi l i đó).

Marseille, ngày 14 tháng 7 năm 1922

Thư bầy điếm của nhà cách mạng Phan Châu Trinh gửi vua Khải Định

Tên: Phan Châu Trinh

Thư số: 29, ngày 4 tháng 2 năm 1909

Ký tên: Phan Châu Trinh

(Phan Châu Trinh và Lê Hồng Anh, trích trong Thư tịch lưu NXB Anh Minh, 1958, Huế)